

# De fattiga blir inte fler men de blir fattigare

Socialstyrelsen redovisar nu för andra gången ett utsnitt ur den sociala situationen i Sverige. Det sker i Social Rapport 1997. Första gången var i Social Rapport 1994. Om serien fortsätter, vilket är högst angeläget, blir den en parallell till de nationella folkhälso-rapporterna som, på regeringens uppdrag, nu har blivit ett etablerat inslag i Socialstyrelsens redovisning av övergripande bilder av det svenska samhället.

Rapporten recenserar här av Magnus Sundgren f d chef för individ- och familjeomsorgen i Stockholms socialtjänst nu verksam vid Sociamedicinska enheten inom Stockholms läns landsting.

Social Rapport 1997 har, med undantag för två kapitel, skrivits av medarbetarna på Socialstyrelsen, Maria Roselius (projektledare) och Hannelotte Kindlund. Till sitt förfogande har de haft en kvalificerad redaktionskommitté bestående av professorerna Måns Rosén, Staffan Marklund, Karin Tengvald, Henrik Tham och Eskil Wadensjö. Ett antal forskare har bidragit med underlagsmaterial - rapporter som kan rekvideras från Socialstyrelsen. Underlagsrapporterna har skrivits av respektive Danuta Biterman, Kjell Jansson, Ingrid Sjöberg, Lars Svedberg och Eskil Wadensjö.

En uppfattning om innehållet kan man få genom kapitelrubrikerna: Ökar marginaliseringen på arbetsmarknaden?, Försörjningsproblem och ekonomisk fattigdom., Avvikande beteende. (kapitlet författat av Henrik Tham), Ansamling av problem., Ojämligheten i storstädernas boendekområden samt slutkapitlet, författat av Staffan Marklund, Från 1980-tal till 1990-tal: de sociala förändringarnas mönster och konsekvenser.

Man kan läsa Social Rapport på många olika sätt. Man kan betrakta den som en i huvudsak sociologisk redovisning av sociala förändringar under första halvan av

1990-talet sedda mot en bakgrund av information om förhållandena på 1980-talet. Som sådan ger den en omfattande, i vissa stycken behagligt distanserad, bild av växande klassklyftor som dock inte framstår som särskilt alarmerande. Det svenska välfärdssamhället spänner alltjämt sitt skyddsnät under medborgarna. I denna läsart kan man hitta användbara siffror som ger viss styrka åt de egna ståndpunkterna oavsett perspektiv. Man kan, om man vill, försvara de "nödvändiga" förändringarna i välfärdssystemet och få stöd för att konsekvenserna inte är särskilt alarmerande. Och man kan, om man så vill, utnyttja informationen att belysa oroande konsekvenser av "nedskärningarna" för stora grupper i samhället. I denna mening är rapporten sant "vetenskaplig". Ingen förvaltande politiker eller distanserad administratör behöver egentligen sova särskilt oroligt på natten - ens om man skulle råka lägga Social Rapport 1997 under huvudkudden. Alla kan de säga - vi har gjort vad som var nödvändigt och inga har behövt utsättas för riktigt allvarliga problem.

Med Mats Beronius (1994) kännetecknas Social Rapport av rationaliteten i byråkratiska och vetenskapliga undersökningar. Konkreta människor blir objekt i kategorier, arter och klasser under etiketter såsom "befolkningen", "fattiga", "ensamma mödrar", "invandrare", "barn" och "ungdomar". Det är dessa som faller inom Social Rapports synfält och inte de konkreta, levande individerna, som hamnar så långt bort i synfältet att de inte längre framstår som subjekt utan som objekt.

## Det svenska samhället: två läsarter

I detta slags läsart ger Social Rapport 1997 de etablerade styrande och kunskapsproducerande, skiktens bild av det svenska samhället. Utan att egentligen dölja, men

---

Med Mats Beronius kännetecknas Social Rapport av rationaliteten i byråkratiska och vetenskapliga undersökningar

---

heller inte att särskilt rikta strålkastarna mot de negativa sociala effekterna av ett välfärdssamhälle i kris. Man kan läsa rapporten, slå igen den och säga: OK, visst har det blivit sämre för en del av "befolkningen", men det har varit nödvändigt för att ta Sverige ur krisen. Utifrån denna bild kan forskare och byråkrater hantera verkligheten efter etablerade regelsystem och utvecklad praxis.

Det finns emellertid åtminstone en annan läsart. En läsart där konkreta människor kan träda fram som illustrationer till människorna i Social Rapports kategorier. Den kräver både en kritiskt reflekterande läsning av de siffror och texter som finns i Social Rapport 1997, en komplettering av bilder och beskrivningar från andra källor, t ex Majgull Axelssons "Och dom som inte har" (1996) eller hennes rapportböcker Orättvisans ansikten 1-3 (1992, 1993). Kanske kompletterade med de slags mer abstrakta beskrivningar av arbetslöshet och skam som träder fram i arbeten som Bengt Starrin och hans medarbetare i Karlstad utvecklar (se t ex Starrin m fl 1996) Om man nu inte har tillräckligt med egna konkreta erfarenheter av de slags liv som döljer sig bakom kategorierna och siffrorna. Dessa bilder och beskrivningar kan ge en konkret inlevelse i de livsvillkor, som människor i de drabbade grupperna faktiskt lever under. Då kan kanske också det moraliska ansvaret träda fram ur de abstrakta, främjliggörande, vetenskapliga och byråkratiska beskrivningarna i Social Rapport 1997.

Låt mig reflektera över ett avsnitt i Social Rapport 1997.

I avsnittet ansamling av problem skriver författarna följande: "Var tionde person i åldern 25-64 år har en problemansamling, dvs tre eller fler problem i samband med arbete, ekonomi och boende. Oavsett ålder och andra bakgrundsfaktorer har var fjärde ensamstående förälder och var fjärde invandrare en sådan utsatt situation. Ju fler problem med de materiella villkoren, desto fler, både kvinnor och män, rapporterar hälsobrister, litet umgänge, svaga politiska resurser samt utsatthet för våld och stöld. Sådana problemansamlingar blev vanligare i be-

---

*De bestående problemen tycks koncentreras till grupper som i flera avseenden visade sig ha svagare resurser än andra: de yngre, invandrare och ensamstående föräldrar*

---

folkningen under 90-talet, fast relativt måttligt totalt sett, med tre procentenheter. Bland invandrare var denna ökning dubbelt så stor.

...

De bestående problemen tycks koncentreras till grupper som i flera avseenden visade sig ha svagare resurser än andra: de yngre, invandrare och ensamstående föräldrar.

...

En del av dem som hade flera problem på 80-talet har trots högkonjunkturen inte lyckats förbättra sin situation. Svaga materiella resurser på 80-talet har för vissa individer lett till en ännu större utsatthet på 90-talet. De som har många och bestående problem har gått igenom en marginaliseringsprocess och är idag, då utsikterna att förbättra den sociala situationen är kraftigt beskurna, än mer utsatta."

Detta är i koncentrat den kanske mest samlande beskrivningen av utsatthetens läge sådan den framträder i Social Rapport 1997.

### **När socialbidragen försämrats**

De som lever under dessa villkor lever vanligen på inkomster under eller upp till socialbidragsnivå. Det är inte, om man vet något om socialbidragshushållens livsvillkor, särskilt svårt att inse vad det betyder, i synnerhet efter den 1 januari 1998 när socialbidragen försämrats och villkoren för att få bidrag har gjorts mer kränkande. De har genom sina fler hälsoproblem

sämre möjligheter att nå fram till en krympande hälso- och sjukvård samtidigt som de inte kan köpa sig privat vård. De saknar arbete och därmed de sociala och identitetsstödande nätverk, som arbetet ofta medför. Deras ensamhet och faktiska övergivenhet är mer påtaglig än den skulle varit med ett bibehållet arbete. De krympta eller raderade sociala nätverken minskar deras möjligheter att prata om den "ansamling" av problem de lever med från den ena dagen till den andra under långa tider, ofta år ut och år in. Det är heller inte svårt att förstå hur de problem, de inte kan lösa och heller inte kan prata med någon om, äter sig in i deras inre och raserar självkänslan, ökar skammen, och förstärker isoleringen. Deras barn – kanske den ensamstående mammans – ser och känner sin situation som skild från andra barns. De vet att deras möjligheter både i nuet och framöver är snävare, mer inskränkta, mer underkastade fattigdomens villkor än andra barns.

"Det är barnen som först och främst ska ha. De får absolut inte bli utanför bilden. Samhällsbilden. De måste ha allting som alla andra har." (Birgitta i Axelsson 1996)

...

"Varför är det så viktigt att det inte ska synas på henne att ni har det dåligt ställt? Ja, mobbing och sånt där. Jag vill ju inte att det ska hända henne någonting..." (Jenny i Axelsson 1996)

...

Johan fyra år kommer hem från dagis:

"Andreas har en helikopter. Kan inte jag få en också?"

Gunilla mumlar undvikande. Johan tog sats igen:

"Men när du får pengar mamma? Får du pengar på torsdag?"

"Jo", sa Gunilla. "Det får jag väl. Men du vet, det är så mycket annat..."

'Jamen, snälla mamma', sa Johan. 'Jag kan väl få en helikopter! Om jag inte äter...'"

(Gunilla i Axelsson 1996)

Ur Axelssons bilder träder den konkreta tillvaro fram, som inte träder fram ur Social Rapports siffror och "objektivt" balanserade kommentarer, men som finns bakom dem.

Social Rapport 1997 liksom dess motsvarighet från 1994 ger viktig information. Trots det kritiska perspektivet i den här anmälan, är det angeläget att serien fortsätter. Det jag skulle önska är att denna återkommande tvärsnittsinformation skulle kunna kompletteras med studier som följer utsatta människors liv över lång tid. Jag tror att det skulle vara möjligt att få människor att medverka till sådana studier om de möts med varsamhet och omtanke och om de vet vilket syftet är. Dessutom, vilket inte borde vara främmande för Socialstyrelsen, skulle Social Rapport kunna kompletteras, inom dess egna pärmar, med konkreta bilder av fattigdomens utsatthet, närbilder av det slag Majgull Axelsson presenterade.

En sådan komplettering skulle inte upphäva "vetenskapligheten" i siffror och "balanserade" texter men väl fördjupa den och bidra till att skapa liv och konkretion åt abstraktionernas reducering av mänsklig existens.

### **REFERENSER**

- Axelsson, M: Orättvisans ansikte 1, 1992  
Orättvisans ansikte 2-3, 1993  
Och dom som inte har, 1996  
Beronius, M: Bidrag till de sociala under sökningarnas historia  
Eller till den vetenskapliggjorda moralens genealogi, 1994  
Starrin, B m fl: Om arbetslöshetens ekonomi och skam, i Socialvetenskaplig Tidskrift nr 1-2 1996